

Amsterdam – Doopsgezinde Kerk – donderdag 27 juni 1974 – 20.15 uur
Den Haag – Remonstrantse Kerk – maandag 1 juli 1974 – 20.15 uur

Barokmuziek

Frans Brüggen, traverso
Sigiswald Kuyken, viool
Wieland Kuyken, viola da gamba
Gustav Leonhardt, clavecimbel

Programma

G. Ph. Telemann
1681-1767

Quatuor nr. 6 uit de 'Nouveaux
Quatuors' (1738)
Prélude, Gai, Vite, Gracieusement,
Distrait, Modéré

Jean Philippe Rameau
1683-1764

Pièces de clavecin en concert (1741)
Concert nr. 1 in c kl. t.
La Coulicam, La Livri, Le Vézinnet
Concert nr. 2 in G gr.t.
La Laborde, La Boucon, L'Agaçante,
Menuets
Concert nr. 3 in A gr.t.
La Poplinière, La Timide, Tambourins

Pauze

Concert nr. 4 in Bes gr.t.
La Pantomime, L'Indiscrète,
La Rameau
Concert nr. 5 in d kl.t.
La Forqueray, La Cupis, La Marais

Toelichting

Parijs omstreeks 1740. Het Rocaille, de geraffineerdste manier in het Louis-Quinze, is op zijn hoogtepunt. Maar zijn heerschappij is tevens aan de vooravond van het einde. Reeds staat het Klassicisme klaar de 'frivolité' terecht te wijzen. Ook de 'style galant' van de muziek wacht eenzelfde lot, en zelfs meer; reeds neemt de jonge Jean-Jacques Rousseau de pen op om de Franse muziek in haar geheel aan te vallen ten gunste van de Italiaanse: in ieder geval de principieel-Franse richting zal er de genadeslag door ontvangen. De meeste meesters van het Rocaille echter stonden al niet meer zo vijandig tegenover de Italiaanse 'modernen' als de nog steeds levende 'oud-Franse' richting: in hun specifiek Franse gracieuze muziek mengden zij graag allerlei 'ultramontaanse' schoonheden. Uiteraard was de Rocaille-muziek het meest 'thuis' in de kamer, zowel aan het hof als in de galante Parijse salons. De vorst der Franse muziek in die dagen, Jean-Philippe Rameau, heerste ook hier. En de rest van Europa, in bewondering aan Frankrijks voeten, poogde ook in dit tijdsgewricht het Franse voorbeeld na te volgen. Merkwaardig genoeg was de meester, die, naast Rameau en na de dood van François Couperin in 1733, de Franse manier een geest het meest had doorvoeld, de verlichte humanist Georg Philipp Telemann uit Duitsland – zo goed als hij ook andere Europese karakters, b.v. het Italiaanse en het Poolse, had doordrongen. Van beide meesters brengt het concert werken die in Parijs verschenen en werden uitgevoerd, respectievelijk in 1738 en 1741. Telemann had al sedert 1721 in Hamburg een bijzondere voedingsbodem voor zijn Franse voorliefde gevonden. Als directeur van de operastichting, waar eens een leerling van Lully, Johann Sigismund Kuser, een Franse traditie had gevestigd, had hij vóór 1730 al meer dan vijftig 'Ouvertures (Suites) à la française' gecomponeerd, maar ook kamermuziek met het Franse galante instrument bij uitstek, de flûte traversière. Van deze laatste composities waren uitgaven verschenen in Amsterdam en Londen, die hem Europese vermaardheid maar tevens erkenning uit Parijs brachten. Uitnodigingen van musici uit deze stad bereikten hem. Met het oogmerk daaraan gevolg te geven schreef hij een serie 'quatuors' met fluit en viool. De reis zou echter nog zeven jaar op zich laten wachten. Intussen liet hij een nieuwe grote 'Franse' compositie in Parijs drukken: de 'Musique de table' van 1733. Op de internationale lijst van intekenaren – waaronder Händel te Londen – treedt zijn voornaamste bewonderaar duidelijk naar voren met een inschrijving van liefst twaalf exemplaren: de jonge, maar reeds befaamde Parijse fluitist Michel Blavet. Nog een tweede reeks Quatuors zag het licht vóór de Parijse reis. Eerst rond 'Michaelis' (29 september) 1737 kon Telemann zijn langgekoesterde ideaal in vervulling brengen. Acht maanden verkeerde hij in het Franse Mekka en werd hij gefêteerd. Hij kwam er, zegt Mattheson, meer 'zum lehren' áán dan 'zum lernen' van de Fransen. Hij had met zich meegebracht een kersverse nieuwe serie van zes suites, de 'Nouveaux Quatuors', die hij in Parijs liet drukken, en die aanstonds door zijn vrienden werden ten gehore gebracht: Blavet, fluit, Guignon, viool, Forqueray (Jean-Baptiste!), viole de gambe en Edouard, violoncelle (de beide laatsten elkaar afwisselend) – tot grote tevredenheid van de componist. Al deze uitvoerders, de grootsten op hun gebied, hadden op het werk ingetekend – evenals in het verre Leipzig J. S. Bach! De 'Nouveaux Quatuors' bleven op het Parijse (en Blavet's) repertoire, getuige de Concerts Spirituels van 6, 8 en 13 juni 1745, toen Blavet en Forqueray – nu met o.m. de Italiaanse violist Marella – enige quatuors speelden. Ook verscheen na 1739 nog een 'Quatrième livre de quatuors' van Telemann, die helaas verloren zijn. Mattheson oordeelde dat zijn werken zeer mooi 'altfranzösisch fliessen', 'wenn gleich etwas Welsches (Italiaans) mithinein gemischt wird.' Blavet van zijn kant toont in zijn composities zich vooral de Italianen en Telemann ten voorbeeld te hebben gesteld. Telemann's Quatuors zijn Frans door de suite-vorm van dansbewegingen voorafgegaan door een 'prélude', het gebruik van de flûte traversière en het galante karakter, Italiaans door het opvoeren van de viool en een behandeling van het stemmenmateriaal die verwant is aan die van de sonate (triosonate en quadro, waarvan 'quatuor' de vertaling is), en het aantal opusstukken, het halve dozijn. Rameau, die in 1737-'38 Telemann zeker ontmoet heeft, behoorde tot een andere kring dan die van Blavet, namelijk die van Le Riche, Sieur de la Poupinière, wiens belangrijk orkest hij dirigeerde, en van diens vrouw Thérèse Deshayes, zijn voornaamste begunstiger, en als claveciniste zijn leerlinge. Rameau maakte in deze periode een ontwikkeling door die hem steeds meer van orgel en

clavecin wegvoerde en steeds meer op het terrein van het theater bracht: de tragédie lyrique, het opéra-ballet enzovoort.

De laatst uitgegeven clavecin-werken dateerden van 1728. Nog maar één bundel zou volgen, in 1741. Daarin echter volgde Rameau een nieuwe Parijse mode, ontstaan uit De Mondonville's Sonates uit 1734: stukken voor clavecin met een concerterende instrumentale tegenstem. In die richting wezen ook de 'Concerts royaux' van François Couperin: stukken voor clavecin, met vrije deelname, ook improviserend van andere instrumenten. Dit concerterend element was Italiaans. Men heeft Rameau's 'Pièces' van 1741 te veel aan dat jaar van uitgave genageld, als waren ze alle zojuist gecomponeerd. Nadere beschouwing leert dat drie van de 'Concerts' eerder ontstonden, misschien al sedert 1735, en dat alleen het laatste concert uit 1740-41 dateert. De vergissing riep andere vergissingen op en leidde o.m. tot de mening dat het stuk 'La Livri' een 'tombeau' was voor de in 1741 overleden Comte de Livri. Het stuk zelf, een 'Rondeau gracieux', is zeer geschikt deze interpretatie af te wijzen! De graaf, een muzikale mecenas, was in 1735 in de bloei van zijn leven. Ieder Concert bevat een 'oerstuk', dat Rameau voor clavecin-alleen had gecomponeerd: 'La Livri', uit het 1e, 'L'agaçante' uit het 2de, 'La Timide' uit nr. 3, en 'L'Indiscrète' uit nr. 4, — behalve juist het laatste Concert, dat ook door zijn samenstelling enigszins afwijkt. De eerste drie zijn gelijk in opbouw: Rondement - gracieux - rondement (- gracieux).

Rameau heeft aan het Italiaanse element méér gegeven dan Telemann: niet alleen de driedeligheid der stukken wijst daarop, maar ook de nogal overheersende rol van het concerterend instrument, de fluit. De plaats ontbreekt op alle titels volledig in te gaan. Coulicam is waarschijnlijk de Perzische vorst Kuli Kân, die in die tijd Parijs bezocht. Van de graaf de Livri, was reeds sprake. Vézinet is een dorpje met landelijk schoon bij Parijs. De betrekkingen tussen de programmatische titels ontgaan ons heden. Hoogstwaarschijnlijk zijn de met een muziekstuk vereerden van de Concerten nrs. 2-4: Jean-Benjamin Laborde, chansoncomponist, Anne-Jeanne Boucon, claveciniste, later de vrouw van De Mondonville, het echtpaar De La Pouplinière, reeds genoemd, en Rameau's eigen vrouw Marie-Louise Mangot.

Het 5de Concert begint met een hulde aan een lid van de familie Forqueray, niet Jean-Baptiste (zie boven) maar ongetwijfeld Nicolas-Gilles, de organist — het stuk is veelbetekenend een 'fugue' — misschien wel naar aanleiding van diens benoeming tot titularis aan de Saint-Merry in 1740. Aan wie der Cupis de Camargo — waartoe de beroemde danseres behoorde — Rameau dacht, is niet duidelijk, misschien betrof het de geboorte in 1741 van Jean-Baptiste. Roland Marais, Marin's zoon, en zijn familie zijn de laatsten, die Rameau ver-eerde met een 'Pièce de clavecin'.

Pieter Fischer

Frans Brügger

De fluitist en dirigent Frans Brügger werd in 1934 in Amsterdam geboren en studeerde musicologie aan de universiteit aldaar. Afgezien van zijn talrijke concertreizen — meer dan 100 concerten per jaar — leidt hij een internationale meesterklas in Amsterdam en is buitengewoon actief als onderzoeker en uitgever van fluitmuziek.

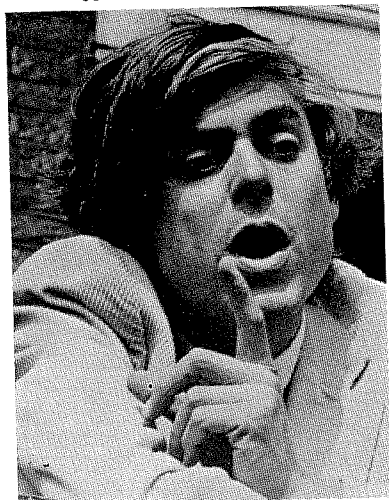
Hij is eveneens geïnteresseerd in het ontwerpen en vervaardigen van fluiten en heeft een grote en kostbare collectie van historische instrumenten. Hij heeft veel internationale prijzen verworven voor zijn grammofoonopnamen.

Sigiswald Kuyken

Sigiswald Kuyken werd in 1944 in Dilbeek (Brussel) geboren en studeerde aan de conservatoria van Brugge en Brussel. Van 1964 tot 1972 maakte hij deel uit van het in oude muziek gespecialiseerde Alarius Ensemble, en eveneens van het ensemble voor hedendaagse muziek 'Musiques nouvelles' in Brussel. Bij de reconstructie van de klankwereld van de Barok blijkt het aannemen van de vioolhouding die tot in Mozarts tijd algemeen was (waarbij de viool niet werd vastgeklemd tussen schouder en kin, maar los tegen of op de schouder lag) een belangrijke stap vooruit te zijn.

Met het Alarius Ensemble gaf Sigiswald Kuyken honderden concerten in Europa en de Verenigde Staten en maakte talrijke grammofoonopnamen. Sinds 1971 is Sigiswald Kuyken leraar barokviool aan het Haags Conservatorium.

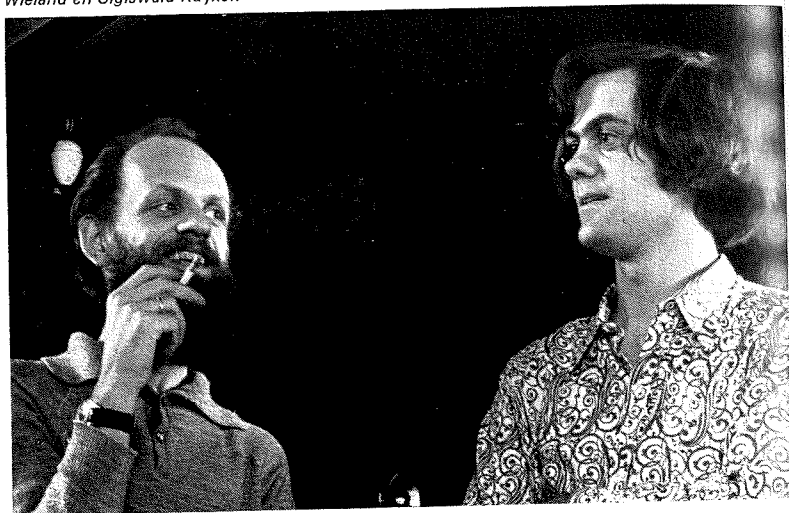
Frans Brügger

Gustav Leonhardt

Wieland en Sigiswald Kuyken

Wieland Kuyken

Wieland Kuyken werd in 1938 geboren, eveneens te Dilbeek, en begon op 15-jarige leeftijd zijn violoncelstudie aan het Conservatorium van Brugge, en behaalde in 1959 zijn eindexamen aan het Brussels Conservatorium. Als gambaspeler is hij autodidact. Ook Wieland Kuyken maakte deel uit van het Alarius Ensemble, vanaf 1959 tot 1972 (toen het ensemble werd opgeheven), en van het ensemble 'Musiques nouvelles'.

Evenals zijn broer Sigiswald speelde Wieland Kuyken sinds 1966 steeds meer samen met musici als Gustav Leonhardt, Frans Brügger en Alfred Deller, en gaf met hen concerten en maakte plaatopnamen. Wieland Kuyken doceert gamba bij de Sommerkurse in Innsbruck en aan het Brussels Conservatorium en is sinds 1972 leraar gamba aan het Haags Conservatorium.

Gustav Leonhardt

Gustav Leonhardt werd in 1928 in Amsterdam geboren. Van 1952 tot 1955 doceerde hij aan Staatliche Musikakademie in Wenen en in 1954 werd hij benoemd tot leraar aan het Amsterdams Conservatorium. Als gastdocent gaf hij colleges aan de universiteit van Harvard.

Gustav Leonhardt – een autoriteit op het gebied van 17de- en 18de-eeuwse muziek – maakt regelmatig uitgebreide concertreizen, waarbij hij uitvoeringen geeft op clavecimbel, orgel en Mozart-vleugel.